

Міхайліна Тетяна Вікторівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії, історії
держави і права та філософії права
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Гоцуляк Юрій Вікторович,
доктор юридичних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри теорії, історії
держави і права та філософії права
Донецького національного університету імені Василя Стуса

**ПРОБЛЕМАТИКА КЛАСИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА МІСЦЕ У НІЙ
НЕТРАДИЦІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ**

Метою наукової статті є аналіз класифікації об'єктів права інтелектуальної власності та визначення у ній місця нетрадиційних об'єктів.

У дослідженні констатується, що об'єкти права інтелектуальної власності регламентовані як на національному, так і на міжнародному рівні. Проте відповідні норми міжнародного права передбачають невичерпний перелік об'єктів права інтелектуальної власності, на відміну від Цивільного кодексу України (яким закріплено вичерпну конструкцію).

Підтримується наукова позиція щодо поділу об'єктів прав інтелектуальної власності на чотири види, а саме: 1) об'єкти авторського права та суміжних прав (об'єктами якого є твори літератури, науки та мистецтва, виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення); 2) об'єкти права промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки); 3) засоби індивідуалізації учасників господарського (цивільного) обороту (комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, доменні імена); 4) нетрадиційні об'єкти прав інтелектуальної власності.

Можна зробити висновок, що під нетрадиційним об'єктом права інтелектуальної власності слід розуміти результат інтелектуальної (творчої) діяльності, який відповідає умовам правової охорони, але має відмінності від інших (традиційних) об'єктів прав інтелектуальної власності.

До нетрадиційних об'єктів прав інтелектуальної власності пропонується відносити: сорти рослин, породи тварин, топографії інтегральних мікросхем, комерційну таємницю, ноу-хау, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, комп'ютерні програми та бази даних, парфумерні вироби та інші об'єкти права інтелектуальної власності, які відповідають наведеному вище визначенню.

Пропонується сформулювати ст. 420 Цивільного кодексу України в такий спосіб, щоб конструкція передбачала можливість розширювального тлумачення (тобто як невичерпний перелік). Це дасть змогу закласти правову модель на майбутнє, враховувати стрімкий розвиток суспільних відносин і науковий прогрес, які неодмінно призведуть до виникнення у майбутньому нових об'єктів права інтелектуальної власності.

Слід акцентувати на тому, що нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності необхідно відрізняти від комплексних об'єктів, наприклад, інтернет-сайти та дизайни інтер'єру.

Ключові слова: *інтелектуальна власність, промислова власність, авторське право, засоби індивідуалізації учасників господарського (цивільного) обороту, нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності, торговельна марка, доменні імена, інтернет-сайт, парфумерні вироби.*

Постановка проблеми. Інтелектуальна власність є запорукою прогресу у сучасному світі, а отже, належна охорона та захист прав інтелектуальної власності є передумовою суспільного та економічного розвитку. Слід зазначити, що об'єкти прав інтелектуальної власності визначено як на міжнародному рівні, так і на рівні законодавств національних. Причому щодо значної їх частини науковці сходяться у думці відносно їх природи та типології, внаслідок чого права на такі об'єкти є регламентованими в належний спосіб. Водночас деякі об'єкти права інтелектуальної власності є не настільки добре розробленими, а їх правовий режим не настільки очевидним. Окремі з них згадуються у законодавстві, а деякі не згадуються взагалі, хоча потреба у їх визнанні вже назріла. Така проблематика досліджуваної сфери безпосередньо вказує на актуальність обраної теми та нагальну необхідність її розробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Право інтелектуальної власності останніми десятиліттями характеризується стрімким розвитком, тому можна назвати безліч науковців, які висвітлювали обрану проблематику. Але щодо предмета дослідження щонайменше треба згадати тих вчених, які присвячували свої роботи спробам класифікації об'єктів прав інтелектуальної власності, рівно як і тих, які досліджували нетрадиційні об'єкти. З-поміж перших варто передусім назвати таких: В. С. Дроб'язко, В. Р. Дроб'язко, О. А. Підопригора, О. О. Підопригора, П. М. Цибульов, В. П. Чеботарьов, О. С. Яворська та багато інших. З-поміж других – Є. А. Булат, О. В. Добріюгло, І. М. Коросташова, О. О. Кулініч, Л. Д. Романадзе тощо. Але обрана для дослідження сфера розвивається настільки швидко, що постійно потребує наукового доопрацювання.

Метою наукової статті є аналіз класифікації об'єктів права інтелектуальної власності та визначення у ній місця нетрадиційних об'єктів.

Основний текст. Законодавцем у ст. 420 Цивільного кодексу України визначений перелік об'єктів інтелектуальної власності, а саме: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, програми організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування напівпровідникових виробів; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці [1].

На міжнародному рівні також здійснено регламентацію та фіксацію основних видів об'єктів права інтелектуальної власності. Так, Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), закріплює перелік об'єктів таких прав, який приймають за основу держави, які є учасниками цієї Конвенції. Слід зазначити, що Україна також є учасницею цієї нормативної угоди. У ст. 2 зазначеного міжнародного акту закріплено, що інтелектуальна власність включає права, що належать до: літературних, художніх і наукових творів; виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; винаходів у всіх галузях людської діяльності; наукових відкриттів; промислових зразків, торговельних марок, фірмових найменувань і комерційних позначень; захисту від недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, які стосуються інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, літературній та художній галузях.

Можна побачити, що наведена норма міжнародного права передбачає невичерпний перелік об'єктів права інтелектуальної власності, на відміну від Цивільного кодексу України (яким закріплено вичерпну конструкцію). Але спільним є те, що і національне законодавство, і міжнародне право йде шляхом простого перелічення об'єктів права інтелектуальної власності, без первинного поділу їх на види (групи). Вочевидь їх режим, порядок охорони і захисту, відповідно до вимог чинного законодавства, суттєво відрізняється. Цим і обумовлений теоретичний поділ згадуваних об'єктів на групи (види), хоча кількість груп та їх наповнення різними авторами подаються також по-різному.

Так, О. А. Підпригора та О. О. Підпригора, поділяють об'єкти права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права та об'єкти промислової власності [2, с. 31, 62]. В. С. Дроб'язко та Р. В. Дроб'язко виділяють чотири групи об'єктів права інтелектуальної власності, а саме: об'єкти авторського права і суміжних прав; об'єкти промислової власності; засоби індивідуалізації продукції, робіт, послуг; нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності. Водночас до останньої групи віднесено сорти рослин, породи тварин та топографії інтегральних мікросхем, а до об'єктів промислової власності – винаходи, промислові зразки, корисні моделі та комерційну таємницю [3, с. 17]. Хоча, як слушно зазначає І. М. Коросташова, комерційну таємницю навряд чи можна віднести до об'єктів промислової власності, оскільки цей об'єкт має певні особливості і, на відміну від винаходів, промислових зразків, корисних моделей та інших об'єктів промислової власності, не підлягає державній реєстрації [4, с. 128]. З цим можна повністю погодитися, оскільки цілком логічно, що у межах однієї групи правовий режим об'єктів та порядок їх охорони має співпадати.

П. М. Цибульовим та В. П. Чеботарьовим виділяються: 1) інститут авторського права і суміжних прав (об'єктами якого є твори літератури, науки та мис-

тества, виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення); 2) інститут права промислової власності (який містить винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки (знаки для товарів та послуг), комерційні (фірмові) найменування); 3) нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, до яких належать сорти рослин, породи тварин, раціоналізаторські пропозиції, топографії інтегральних мікросхем, наукові відкриття, комерційні тасмниці [5, с. 9].

О. С. Яворська вважає доцільним класифікувати об'єкти права інтелектуальної власності на такі групи: 1) об'єкти авторського права та суміжних прав (твори літератури, науки, мистецтва, комп'ютерні програми, бази даних тощо); 2) об'єкти патентного права (винахід, корисна модель, компонування інтегральних мікросхем); 3) правові засоби індивідуалізації суб'єктів господарювання, товарів, робіт та послуг (комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки, географічні зазначення); 4) результати селекційних досягнень (сорти рослин, породи тварин); 5) об'єкти з локальною новизною (комерційна тасмниця, ноу-хау, компонування інтегральних мікросхем); 6) наукові відкриття як окремий об'єкт, що має відмінний правовий режим від усіх інших перелічених груп об'єктів [6, с. 91].

Водночас Г. О. Спіцина та А. О. Гордеюк виділяють такі групи об'єктів права інтелектуальної власності: 1) об'єкти авторських і суміжних прав (які, зі свого боку, вони поділяють на об'єкти авторських прав і об'єкти суміжних прав); 2) об'єкти права промислової власності (з-поміж яких ними виділяються об'єкти патентного права, об'єкти права інтелектуальної власності, що індивідуалізують учасників цивільного (господарського) обороту, товари та послуги); 3) нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності (наукові відкриття, топографії інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції). Останню категорію становлять такі об'єкти, які через їх особливий правовий режим неправомірно відносити ані до об'єктів патентного права, ані до об'єктів, що індивідуалізують учасників цивільного обороту, товари та послуги. Однак вони за своєю правовою природою та призначенням мають посідати відповідне місце серед об'єктів права промислової власності. У системі класифікації об'єктів права інтелектуальної власності треба відносити доменні імена до групи об'єктів права промислової власності, підгрупи об'єктів, що індивідуалізують учасників цивільного (господарського) обороту, товари та послуги у віртуальному просторі [7, с. 62, 63]. Хоча теза про окреме виділення доменних імен як засобів індивідуалізації учасників господарського (цивільного) обороту повністю підтримується, дискусійною вбачається теза про віднесення цієї групи до об'єктів промислової власності, оскільки правовий режим у них вочевидь різний.

Тобто можна побачити, що у правовій доктрині, на відміну від законодавства (а саме чинної редакції статті 420 ЦК України), окремо виділяються нетра-

диційні об'єкти прав інтелектуальної власності. До них П. М. Цибульовим віднесено сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, наукові відкриття та раціоналізаторські пропозиції [8, с. 56–57].

За іншою класифікацією, до нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності прийнято відносити топологію (топографію) інтегральних мікросхем, ноухау та захист від недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, які відносяться до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях. Звісно, стосовно останніх об'єктів існує полеміка та різні точки зору, проте в статті 2 VIII Засновницької Конвенції Всесвітньої організації інтелектуальної власності наголошується, що до інтелектуальної власності відносяться права на ці об'єкти. Оцінка нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності має свої особливості, і слід вказати, що практики та робіт з оцінки зазначених об'єктів практично немає. Проте наявний інструментарій та загальна методологія оцінки майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності дають змогу проводити такі роботи [9].

Слід зазначити, що нетрадиційні об'єкти прав інтелектуальної власності є досить специфічними за своєю природою і інколи не дають змоги повною мірою визначити способи охорони і захисту. До таких специфічних об'єктів, безумовно, можна віднести наукові відкриття. Аналіз наукового відкриття як об'єкта інтелектуального права свідчить про багатоскладовість шляху його визнання. Спільні риси, які простежуються в інституті авторського права та інституті права на наукове відкриття, полягають у появі авторських публікацій, наукових статей або відповідних монографій стосовно наукового відкриття. Водночас важко переоцінити роль норм інституту патентного права, особливо після виникнення на базі вже зареєстрованого наукового відкриття нових патентоздатних рішень у вигляді винаходів. Саме до них вже повною мірою буде застосовуватись процедура оформлення й отримання охоронних документів на їх подальше використання [10, с. 35].

Так само складно ідентифікувати комп'ютерні програми як об'єкти права інтелектуальної власності. І хоча традиційно їх прийнято відносити до об'єктів авторського права, це є не безспірним. Тому що форма виразу, безумовно, підлягає охороні цим інститутом, але, як наголошують окремі науковці, щодо алгоритму програми цей спосіб вже не працює. До того ж під час перекладу комп'ютерної програми на іншу мову програмування її можна ідентифікувати вже за алгоритмом, що доцільно було б здійснювати за допомогою патентного права.

Це ж саме стосується і парфумерних виробів, які дуже складно ідентифікувати, і тим паче – виявити найбільш прийнятний спосіб правової охорони.

Але існує значна кількість об'єктів прав інтелектуальної власності, які так само складно класифікуються, проте це відбувається не власлідок їх власної

специфічності, а внаслідок їх комплексності. Так, наприклад, інтернет-сайти [11, с. 6] та дизайни інтер'єрів охороняються правом як комплексні об'єкти, але містять у собі масу елементів, майже на кожен з яких поширюється власний режим охорони.

Висновки. Отже, підтримується наукова позиція щодо поділу об'єктів прав інтелектуальної власності на чотири види, а саме: 1) об'єкти авторського права та суміжних прав; 2) об'єкти права промислової власності; 3) засоби індивідуалізації учасників господарського (цивільного) обороту; 4) нетрадиційні об'єкти прав інтелектуальної власності.

Можна можна зробити висновок, що під нетрадиційним об'єктом права інтелектуальної власності слід розуміти результат інтелектуальної (творчої) діяльності, який відповідає умовам правової охорони, але має відмінності від інших (традиційних) об'єктів прав інтелектуальної власності.

До нетрадиційних об'єктів прав інтелектуальної власності пропонується відносити: сорти рослин, породи тварин, топографії інтегральних мікросхем, комерційну таємницю, ноу-хау, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, комп'ютерні програми та бази даних, парфумерні вироби та інші об'єкти права інтелектуальної власності, які відповідають наведеному вище визначенню.

Пропонується сформулювати ст. 420 Цивільного кодексу України так, щоб конструкція передбачала можливість розширювального тлумачення (тобто як невичерпний перелік). Це дасть змогу закласти правову модель на майбутнє, враховувати стрімкий розвиток суспільних відносин і науковий прогрес, які неодмінно призведуть до виникнення у майбутньому нових об'єктів права інтелектуальної власності.

Слід акцентувати на тому, що нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності необхідно відрізнити від комплексних об'єктів, наприклад, інтернет-сайтів та дизайнів інтер'єру.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 року, № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356 (із змінами).
2. Підпригора О. А., Підпригора О. О. Право інтелектуальної власності України: навч. посібник для студентів юрид. вузів і факультетів ун-тів. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 336 с.
3. Дроб'язко В. С., Дроб'язко В. Р. Право інтелектуальної власності: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 512 с.
4. Коросташова І. М. Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності. *Митна справа*. 2008. Вип. 6. С. 127–138.
5. Цибульов П. М., Чеботарьов В. П. Популярно про інтелектуальну власність: абетка. Київ: ТОВ «Альфа-ПК», 2004. 56 с.
6. Інтелектуальне право України / за ред. О. С. Яворської. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 608 с.

7. Спіцина Г., Гордеюк А. Особливості сучасної класифікації об'єктів права інтелектуальної власності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 58–64.
8. Цибульов П. М. Система інтелектуальної власності. *Інтелектуальна власність*. 2005. № 5. С. 56–61.
9. Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності. *ipexpert.org.ua*. URL: <https://ipexpert.org.ua/netraditsijni-ob-yekti-intelektualnoyi-vlasnosti/>
10. Добріогло О. В. Поняття та особливості нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 1. С. 33–35.
11. Борівська В., Михайліна Т. Правовий режим вебсайту та його складників як об'єктів інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 5–9.

References

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: vid 16.01.2003, 435-IV. (2023). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40–44. St. 356.
2. Pidopryhora, O. A., Pidopryhora, O. O. (1998). *Pravo intelektualnoi vlasnosti Ukrainy*. Kyiv: Yurinkom Inter.
3. Drobiazko, V. S., Drobiazko, V. R. (2004). *Pravo intelektualnoi vlasnosti: navch. posibnyk*. Kyiv: Yurinkom Inter.
4. Korostashova, I. M. (2008). Netradytsiini obiekty intelektualnoi vlasnosti. *Mytna sprava*, iss. 6, 127–138.
5. Tsybuliov, P. M., Chebotariov, V. P. (2004). *Populiarno pro intelektualnu vlasnist: abetka*. Kyiv: TOV «Alfa-PIK».
6. Yavorska O. S. (ed.). *Intelektualne pravo Ukrainy*. (2016). Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky.
7. Spitsyna, H., Hordeyuk, A. (2020). Osoblyvosti suchasnoi klasyfikatsii obektiv prava intelektualnoi vlasnosti. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, (3), 58–64.
8. Tsybuliov, P. M. (2005). Systema intelektualnoi vlasnosti. *Intelektualna vlasnist*, (5), 56–61.
9. Netradytsiini obiekty intelektualnoi vlasnosti. *ipexpert.org.ua*. URL: <https://ipexpert.org.ua/netraditsijni-ob-yekti-intelektualnoyi-vlasnosti/>
10. Dobriohlo, O. V. (2020). Poniattia ta osoblyvosti netradytsiinykh obektiv intelektualnoi vlasnosti. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*, (1), 33–35.
11. Borivska, V., Mikhailina, T. (2021). Pravovyi rezhym vebсайtu ta ioho skladnykiv yak obektiv intelektualnoi vlasnosti. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. (4), 5–9.

Tetiana Mikhailina, Yurii Hotsuliak. Problems of the classification of intellectual property rights objects and the place of non-traditional objects in it

The purpose of the scientific article is to analyze the classification of intellectual property rights objects and determine the place of non-traditional objects in it.

The study states that the objects of intellectual property rights are regulated both at the national and international levels. However, the relevant norms of international law provide for an inexhaustible list of objects of intellectual property rights, in contrast to the Civil Code of Ukraine (which provides for an exhaustive construction).

The scientific position on the division of objects of intellectual property rights into four types is supported, namely: 1) objects of copyright and related rights (objects of which are works of literature, science and art, performance, phonograms, videograms, transmission (programs) of broadcasting organizations); 2) objects of industrial property rights (inventions, utility models,

industrial designs); 3) means of individualization of participants in economic (civil) turnover (commercial (brand) names, trademarks (signs for goods and services), geographical indications, domain names); 4) non-traditional objects of intellectual property rights.

It can be concluded that a non-traditional object of intellectual property rights should be understood as the result of intellectual (creative) activity that meets the conditions of legal protection, but differs from other (traditional) objects of intellectual property rights.

Non-traditional objects of intellectual property rights are proposed to include: plant varieties, animal breeds, topographies of integrated circuits, trade secrets, know-how, scientific discoveries, innovation proposals, computer programs and databases, perfume products and other objects of intellectual property rights that meet the above definition.

It is proposed to formulate article 420 of the Civil Code of Ukraine in such a way that the construction provides for the possibility of expanding interpretation (that is, as an inexhaustible list). This will make it possible to lay down a legal model for the future, take into account the rapid development of public relations and scientific progress, which will certainly lead to the emergence of new objects of intellectual property rights in the future.

It should be emphasized that non-traditional objects of intellectual property rights should be distinguished from complex objects, for example, such as Internet sites and interior designs.

Keywords: intellectual property, industrial property, copyright, means of individualization of participants in economic (civil) turnover, non-traditional objects of intellectual property rights, trademark, domain names, website, perfume products.

УДК 346.9(346.3+347.77)

DOI 10.31558/2786-5835.2023.1.3.12

Оверковський Костянтин Володимирович

доктор філософії в галузі права,

старший викладач кафедри цивільного права і процесу

Донецького національного університету імені Василя Стуса,

адвокат

САМОЗАХИСТ ПРАВ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ОБОРОТІ

Метою статті є обґрунтування положень щодо вдосконалення правового регулювання самозахисту прав промислової власності в господарському обороті. У статті акцентується місце самозахисту в системі відносин господарського обороту прав промислової власності. Доцільність застосування засобів самозахисту в договорах щодо розпорядження майновими правами промислової власності. Наводиться визначення самозахисту прав промислової власності. Аналізують види самозахисту. Пропонуються конструкції самозахисту, які можуть бути закріплені в договорі.

Внаслідок проведеного дослідження зроблено висновок, що неюрисдикційна форма захисту, як-от самозахист прав промислової власності в договірних відносинах, гармонійно вписується у зміст відносин, що виникають з приводу введення прав промислової власності в господарський оборот. Самозахист прав промислової власності в договірних відносинах може реалізовуватися шляхом застосування оперативного-господарських санкцій з урахуванням специфіки відносин промислової власності, а також самостійними діями сторони, які попередньо закріплені в договорі. Власник прав промислової власності може застосувати заходи самозахисту майнових прав під час підготовки, укладання, виконання, зміни, розірвання договору щодо розпорядження майновими правами промислової власності.